

Technologijų parlamentinio vertinimo sistemos Lietuvoje perspektyva

Lietuvos Respublikos Seimo Ateities komiteto Dirbtinio intelekto (DI) darbo grupės pirmininkė Rasa Petrauskienė

Gerbiami svečiai, gerbiami kolegos,

Labai džiaugiuosi šiandien galėdama kalbėti apie technologijų parlamentinio vertinimo sistemos atsiradimo Lietuvoje, perspektyvas. Stovėdami prie greitai besivystančių aukštųjų technologijų raidos kryžkelės ir jų poveikio visuomenei, valdymui ir politikos formavimui, suprantame, kaip svarbu turėti tvirtus pagrindus technologijų vertinimui ir integravimui į nacionalinį diskursą.

Lietuva, kaip ir daugelis kitų šalių, stebi beprecedentį technologijų galimybių augimą, apimančią dirbtinį intelektą, biotechnologijas, didelius duomenis, skaitmenines technologijas ir kitas aukštąsias technologijas. Nors šie pasiekimai žada žmonijai didžiulę pažangą ir klestėjimą, jie taip pat kelia sudėtingų iššūkių ir etinių dilemų, reikalaujančių kruopštaus jų poveikio įvertinimo.

Pavyzdžiui, dirbtinis intelektas, jau įsiskverbęs į visas mūsų gyvenimo sritis, nuo sveikatos priežiūros iki švietimo ar net nacionalinės politikos procesų valdymo. Tačiau šių technologijų plėtra taip pat kelia sudėtingų iššūkių ir etinių dilemų, reikalaujančių kruopštaus jų poveikio įvertinimo. Todėl tampa ypač svarbu ne tik skatinti technologinį progresą, bet ir užtikrinti, kad jis būtų naudingas visuomenei, atitiktų etinius standartus ir būtų kuriamas, įgalinamas ir naudojamas atsakingai. Ateities komiteto Dirbtinio intelekto (DI) darbo grupėje matome, jog tai reikalauja nuolatinio dialogo tarp visuomenės, verslo, mokslo bei valdžios institucijų, siekiant sukurti tinkamą reglamentavimą ir valstybės politiką, kuri skatintų inovacijas ir kartu apsaugotų žmonių teises bei gerovę.

Didėjantis mokslo ir technikos pažangos tempas daro didelį poveikį visuose socialinio ir ekonominio gyvenimo sektoriuose, įskaitant ir politiniuose procesuose. Politiniai lyderiai turi numatyti ir kontroliuoti šiuos pokyčius, vertindami mokslo ir technologijų naujoves. Tai gyvybiškai svarbus procesas, kai kalbama apie pasirinkimus, kurie gali nulemti mūsų ir viso pasaulio visuomenių ateitį.

Nors su esminiais žmonijos iššūkiais susiduriame kone kasdien, sparti naujų technologijų pažanga kelia pagrindinę problemą, kuriai spręsti reikia rizikos valdymo ir valdymo strategijų. Dėl spartesnio technologijų vystymosi tempo atsirado didelių ir susirūpinimą keliančių skirtumų tarp plačiai paplitusio technologinės pažangos diegimo ir taikymo bei mūsų gebėjimo valdyti rezultatus siekiant visuotinės naudos. Todėl manome, kad labai svarbu formuoti, skatinti ir stiprinti daugiadisciplininį požiūrį į svarbiausių pasaulinių iššūkių sprendimą ir toliau plėtoti gebėjimą valdyti sudėtingą riziką visose sistemose. Toks požiūris padėtų užtikrinti, kad teigiama aukštųjų technologijų nauda būtų didesnė už žalingas pasekmes kiekvienam mūsų šalies ir pasaulio piliečiui.

Kaip pastebėjo amerikiečių politologas Aaronas Wildavsky, rizika yra neišvengiama veiklos dalis, iš kurios gaunama nauda. Jis teigia, kad rizika ir nauda yra dvi tos pačios monetos

pusės, o iššūkis mums – formuoti gebėjimą atspariai reaguoti į nepageidaujamus įvykius. Numatyti ir prognozuoti remiantis tuo, ką žinome, yra vienas požiūris. Tačiau kita strategija – atsparumas, pasitelkiant tam tikras atsargumo priemones, t. y. atsarginę ir integruotą gebėjimą atsigaiviti nuo „nenuspėjamos“ rizikos. Šioje koncepcijoje svarbu atkreipti dėmesį ir į dirbtinio intelekto aspektus, nes jis atlieka vis svarbesnį vaidmenį mūsų kasdieniame gyvenime ir veikia įvairias sritis, nuo ekonomikos iki medicinos. Dirbtinis intelektas taip pat neabejotinai suteikia daug naudos, bet kartu kelia ir naujus iššūkius, tokius kaip etikos, privatumo ir darbo rinkos pokyčiai. Todėl svarbu įvertinti šio inovacinio proceso riziką ir galimas naudas bei sukurti atitinkamas strategijas, kurios leistų maksimaliai išnaudoti jo teikiamas galimybes ir minimalizuoti potencialius pavojus.

Technologijų parlamentinio vertinimo sistemos įsteigimas Lietuvoje tarnautų kaip gyvybiškai svarbus mechanizmas užtikrinti informuotą sprendimų priėmimą ir skatintų didesnę visuomenės pasitikėjimą besiformuojančių technologijų valdyme. Tokios technologijos gali turėti gilų poveikį mūsų visuomenei, ekonomikai ir politikai, tačiau taip pat gali kelti rimtų saugumo, privatumo ir socialinės teisingumo klausimų. Svarbu sukurti tinkamą reguliavimo ir vertinimo sistemą, kuri padėtų balansuoti tarp technologinio progreso pranašumų ir su tuo susijusių rizikų. Tai reikalauja glaudaus bendradarbiavimo tarp politinių, mokslinių, verslo ir pilietinės visuomenės subjektų siekiant sukurti tvirtą ir atsakingą technologijų valdymo sistemą, kuri tarnautų žmonių gerovei ir ilgalaikiam tvarumui.

Ateities numatymo ekosistema, įskaitant technologijų parlamentinį vertinimą, atliktų svarbų vaidmenį užtikrinant, kad sprendimai būtų priimami atsižvelgiant į visapusišką informaciją ir įvairias perspektyvas. Tokios ekosistemos nauda yra daugialypė:

1. Informuotas sprendimų priėmimas: Parlamentinio vertinimo sistema suteikia politiniams lyderiams, teisės aktų leidėjams ir viešosios politikos formuotojams reikiamą informaciją apie technologinius pokyčius ir jų galimą įtaką visuomenei. Tai leidžia priimti informuotus sprendimus, kurie geriau atitinka šalies poreikius ir vertybes.
2. Pasitikėjimo didinimas: Tokios sistemos įsteigimas rodo valstybės įsipareigojimą skaidrumui, atvirumui ir atsakomybei technologinių sprendimų srityje. Tai gali pasitarnauti didinant visuomenės pasitikėjimą valdžios institucijomis ir užtikrinti, kad technologijų diegimas būtų vykdomas atsižvelgiant į viešąsias vertybes ir interesus.
3. Rizikos valdymas: Parlamentinės vertinimo sistemos dalyviai galėtų įvertinti technologijų poveikį saugumui, privatumui ir socialiniam teisingumui bei nustatyti būtinus reguliavimo mechanizmus ir apsaugos priemones. Tai leistų sumažinti galimus neigiamus padarinius ateityje ir užtikrinti, kad technologijų nauda būtų didesnė už jų riziką. Be to, technologijų vertinimas taip pat skatintų mokslinį tyrimą ir inovacijas, nes remiantis parlamentiniais sprendimais ir rekomendacijomis būtų galima skatinti investicijas į perspektyvius technologinius projektus, kurie atitiktų visuomenės poreikius ir vertybes.
4. Bendradarbiavimas ir konsensuso formavimas: Technologijų vertinimo sistema skatina įvairių interesų grupių bendradarbiavimą ir dialogą. Galų gale, tokia ekosistema

skatintų tarptautinį bendradarbiavimą ir informacijos mainus, leisdamą Lietuvai pasinaudoti geriausia pasaulinės patirties ir žinių bazės, siekiant išvengti klaidų ir pasinaudoti geriausiomis praktikomis technologijų valdyme. Tai padeda formuoti konsensą dėl būsimų technologinių sprendimų ir užtikrinti jų plačią visuomenės palaikymą.

Visos šios naudos padeda sukurti tvirtą technologijų valdymo sistemą, kuri prisideda prie šalies klestėjimo ir tvarumo ateityje. Dirbtinis intelektas čia gali vaidinti svarbų vaidmenį, nes jis gali būti taikomas technologijų vertinimo procese. Naudojant dirbtinio intelekto algoritmus, galima efektyviau analizuoti didžiulius duomenų kiekius ir nuspėti potencialius technologijų naudojimo scenarijus bei jų poveikį visuomenei. Dirbtinio intelekto sistemos gali padėti identifikuoti tendencijas, prognozuoti galimus pavojus ir sukurti strategijas jų prevencijai ar mažinimui. Taip pat jos gali atlikti detalų poveikio vertinimą, analizuodamos technologijų įgyvendinimo padarinius ekonomikai, aplinkai, darbo rinkai, visuomenės sveikatai ir pan.

Įtraukdama politikus, ekspertus ir suinteresuotuosius į išsamius technologijų poveikio, rizikos ir galimybių vertinimus, tokia technologijų vertinimo sistema būdama ateities ekosistemos dalimi, leistų mums kryptingai žingsniuoti skaitmeninio amžiaus keliais, tik su didesniu proaktyvumu ir atsakomybe. Technologijų vertinimo sistema galėtų būti puiki priemonė užtikrinti suinteresuotų subjektų ne tik sąveiką, bet ir atskaitomybę, ypač atsižvelgiant į sparčiai besikeičiančią technologinę aplinką. Įdiegus tokią sistemą, galėtų būti veiksmingiau stebimas ir įvertinamas dirbtinio intelekto sistemų kūrimas, naudojimas ir įgyvendinimas, taip pat kitos svarbios technologijos. Numatoma Seime priimti dirbtinio intelekto rezoliucija (deklaracija) dėl etiško ir atsakingo jo naudojimo viešajame sektoriuje ir politikų darbe galėtų būti svarbus žingsnis siekiant užtikrinti, kad technologijų plėtra būtų suderinta su visuomenės gerove ir vertybėmis bei būtų skatinamas atsakingas technologijų naudojimas.

Be to, technologijų parlamentinio vertinimo sistema skatintų atvirą ir įtraukią diskusiją dėl svarbių klausimų, tokių kaip, pavyzdžiui, duomenų privatumas, saugumas, algoritminis iškraipymas ir technologinio vystymosi etiniai aspektai. Integruodama technologinę perspektyvą į parlamentinę veiklą, tokia ateities ekosistema galėtų padėti politikams geriau suprasti ir įvertinti technologijų poveikį visuomenei, o tai, savo ruožtu, padėtų užtikrinti veiksmingą ir atsakingą politikos formavimą. Tai suteiktų teisės aktų leidėjams galimybę priimti įrodymais paremtus sprendimus, skatinančius inovacijas, tuo pačiu saugant mūsų piliečių teises ir jų gerovę.

Įsivaizduodami ateities technologijų vertinimo Lietuvoje viziją, taip pat turime remtis tarptautinėmis geriausiomis praktikomis ir bendradarbiauti su įvairiais demokratinių šalių partneriais. Tik skatindami žinių mainus ir bendradarbiavimą, galėsime pasitelkti bendrą intelektinę nuosavybę, kad išspręstume bendrus iššūkius ir pasinaudotume besiformuojančiomis galimybėmis pasaulinėje technologinėje aplinkoje.

Apibendrinant, technologijų parlamentinio vertinimo sistemos įsteigimas reiškia proaktyvų, daugiadisciplininių ir į ateities valdymą orientuotą požiūrį skaitmeninio amžiaus

kontekste. Prisidėdama prie šios iniciatyvos, Lietuva galėtų tapti viena iš lyderiu atsakingame ir įtraukiamame technologiniame inovacijų vystyme, skatindama skaidrą, atsakingą ir atskaitingą jų naudojimą.

Šis žingsnis leistų mums žengti į priekį ir niekada nesustoti, kuriant tokią ateities ekosistemą, kurioje būtų gerbiamas kiekvienas žmogus ir skatinama nuolatinė visuomenės bei valstybės pažanga. Suteikiant mums galimybę priimti išmintingus sprendimus dabar ar formuojant ilgalaikes ateities vizijas, kuriose technologijos tarnautų žmonijai, o ne atvirkščiai.

Dėkoju visiems už dėmesį!